

A REMÉNY RABJA

Amikor először olvastam a pályázatot meghirdető brosrát, azt gondoltam, hogy egy sokkalta inkább leíró és – ahogy egyesek mondanák – száraz, ám mégiscsak pontos esszét fogok írni. Rózsás János (1926-2012) naplóját olvasva azonban arra jutottam, hogy inkább leírom saját gondolataimat, benyomásaimat, amelyek akkor támadtak, miközben kibontakozott előttem egy velem körülbelül egyidős fiatalember története.

Rózsás János 1944. decemberében esett szovjet fogságba. Az ekkor 18 éves fiú ezután még kilenc éven keresztül szenvedett a GULAG különböző lágereiben. Életének ez a tragikus időszaka olyan értelmetlenül indult, ahogy később folyt, ugyanis ő nemhogy ellenség, de még csak katona sem volt, sőt, csak egy annak beöltöztetett levante. Ennek ellenére a szovjetek mégis elfogták, és nem sok idő elteltével el is ítélték politikai háttérű paragrafusra alapozva tíz évre. Innen kezdődött életének azon embert próbáló szakasza, mely során lágerről lágerra vitték, mely során kényszermunkát kellett végeznie, mely során nem egyszer sodródott az éh- és a fagyhalál peremére, és mely során sokszor a végkimerültség és a magány voltak az egyetlen társai.

Ez alatt a kilenc esztendő alatt János sok emberrel került kapcsolatba, többek között a későbbi Nobel-díjas író Alekszandr Szolzsenyicinnel, ki épp a GULAG-ról írt műveivel tett szert világhírré. Három évet töltöttek közösen Ekibasztuzban, Szolzsenyicin legismertebb alkotása színhelyén. Rózsás Jánostól tudjuk, hogy az Ivan Gyenyiszovics egy napja valós történeteken alapul, de kitalált szereplőkkel. Ezzel szemben Rózsás a saját emlékeit foglalta kötetbe, mely talán pont ezért, naplószerűsége folytán tud ennyire személyes és letaglózó lenni. Érdekes összefüggés, hogy míg Szolzsenyicin művének fő motívuma az idő statikussága, ahogy a monotonitás ereje testesíti meg a reménytelenséget, addig Rózsás könyve halad az időben, és mindvégig magában hordozza a változásba vetett hitet, a reményt, hogy egyszer ennek is vége lesz. A Keserű ifjúság előszavát egyébként maga Szolzsenyicin írta.

A harmadik láger, ahova Jánost áthelyezték, az Észak-Ural erdőiben volt található. Itt aztán megtapasztalta magát a földi poklot, ha lehet így fogalmazni, főleg a második világháború után. Mivel a tábor egy erdőség közepén helyezkedett el, a fogvatartottak feladata – vagy munkája, ha úgy tetszik – a favágás volt, mely elsöre annyira nem is hangzik rémisztően, sőt még ők maguk, János és társai sem voltak tőle megrettenve az elején. Ám igen gyorsan kiderült, hogy a GULAG-ban a favágás sem olyan egyszerű, mint annak lennie kellene,

mivelhogy a tajgán mindennaposak a fagyok, ebből adódóan a hó és a folyamatos hideg is. Ez már önmagában is kellemetlen lenne, de a foglyok bármiféle többrétegű ruhadarabot nélkülöztek, így a rajtuk maradt munkaruhán kívül, mely a folyamatos lúgos mosástól teljesen szétfoszlott, nem volt más öltözkük. Így, érthető okokból nagy harc folyt a takarókért, amelyekben a láger szintén nem bővelkedett, hasonlóan a fűtőanyaghoz. Az egész napos favágó munkamenetet emiatt János és az útközben megismert magyar barátja, Feri nem viselték jól.

Hasonlóan sok társukhoz, inkább az általuk a hóba rakott tüzeknél próbáltak melegedni. Ebből következett viszont, hogy a termelésátlag meredeken esett, és ezt az örök egyre erőszakosabb fenyítésekkel próbálták megakadályozni. Mire a foglyoknak kétszer, ha nem háromszor annyit kellett dolgozniuk, mint annak előtte, ez pedig az igencsak mostoha körülmények között roppant mód megterhelő és nem egy esetben halálos volt. Így János, mondhatni szerencséjére, hamar a feljavítón találta magát Paulov főorvosnál, ahol közel 30 társával együtt napi háromszori étkezésben részesültek, mely oly nagy csodaszámba ment a táborban, hogy a fogvatartottak még a feljavítóval járó kellemetlenségeket is elviselték. Ilyen volt például a fürdés, mialatt jó pár percig le kellett venniük és egy fogason hagyniuk az utolsó féltve őrzött ruhadarabjaikat, vagy az életlen borotvával való borotválkozás és az egész nap a barakkban történő kuksolás. Meg aztán a feljavítóban is lehetett olyan bódékba kerülni, melyek jobban hasonlítottak egy börtönre, mintsem egy gyengélkedőre. János maga több hetet töltött itt, mondván állapota, ebbe beleértve az alultápláltságát is, csak nem akart javulni, hiába a napi háromszori étkezés és a szinte egész napos pihenés. Ebből is látszik, hogy milyen embertelen körülmények között tartották fogva őket.

Számomra az egyik leglehengerlőbb rész az egész naplóban az volt, mikor harmincad magával először kaptak viszonylag rendes reggelit a feljavítóban. Azt a hihetetlen lelkesedést és vágyat, mely a papíron is megelevenedik, János és társai valószínűleg még sokkalta elevebben élték meg. Az olvasó mondhatná, hogy mindez a sok felhajtás mindössze egy nyolcvanöt dekás kenyéradagért, ám akkor az olvasó nem lenne tisztában azzal, hogy a GULAG-ban ennyi kenyeret egy hét alatt alig kaptak a foglyok, nemhogy reggelire. Viszont olvasva a naplót az ember egy idő után elkezd átérezni a szenvedéseket, együtt örül Jánossal a meleg levesnek, a reggelire kapott cukornak, a talált plusz takarónak, egy kedves társnak és a pihenőidőnek. Szerintem pedig valahol ez lehetett a visszaemlékezés célja, átadni, megmutatni azokat a szenvedéseket és körülményeket, amikbe mi magunk, a kényelmes huszonegyedik századi városi életünkből bele se tudunk gondolni, ám egy fiatal fiú szemén és élményein keresztül, egy kis idő után a mi lábunk is fájni kezd a napi negyven kilométeres gyalogoltatásoktól.

Mélyen megrázó volt a decemberben, huszonnegyedikén játszódott eset is. Mely napon minden rab egy kicsit magába volt roskadva, mikor Jánost csak az rántotta ki gondolataiból, hogy egy fogolytársa a nevét szólongatta már huzamosabb ideje. Ő volt Vodolaga, egy orosz sorstárs, ki egy fenyőágot adott Jánosnak és boldog karácsonyt kívánt neki. Hogy mennyit jelentett ez abban a közegben, az író szavaival: „Meghatódottan köszöntem meg a gallyakat és a jókívánságokat. Vodolaga figyelmessége külön ajándék volt számomra ebben a részvétlen környezetben.”

A történethez hozzátartozik, hogy miután visszamászott az ágyába, és ott, amennyire lehetett, bebugyolálta magát, János újra a gondolataiba merült. Olyan kérdések foglalkoztatták, hogy vajon van-e otthon még karácsony, vajon még mindig feldíszítik-e a fát és elmennek-e az éjféλι misére? Mint látható, teljesen hétköznapi dolgok voltak, amik felkavarták az elméjét, de az igazi indok, ami valóban zaklatta, az volt, hogy vajon fog-e ő még valaha otthon karácsonyozni? Azzal a tudattal szenderedett el, hogy ez valószínűsíthetően már nem fog megtörténni, ám hamarosan arra kellett ébrednie, hogy valami matat a fejénél, ahol a frissen kapott fenyőágakat rejtette a kesztyűi közé, hogy az illatuk minél tovább tartson. Mikor kinyitotta a szemét, azt vette észre, ahogy valaki elveszi a kesztyűket és kiszalad velük a barakkból, utána futni értelmetlen lett volna, eleve kimerült volt, és valószínű, hogy csak megverték volna. Ennélfogva ezerkilencszáznegyvenhat karácsonya ezzel a piti lopással ért véget János számára. Nem mintha addig nem lett volna része ilyen esetekben, de a tény, hogy ez pont ezen a napon történt, még a szokásosnál is jobban letörte.

Egy történet, amit szeretnék még kiemelni, mely valószínűleg a legfelkavaróbb az egész naplóban, melynek főszereplője egy ukrán fiú, kit János még a herszoni lágerben ismert meg. Ezt a fiút Pétyának hívták, együtt sosem dolgoztak Jánossal, de mindig volt egymáshoz egy-két kedves szavuk, ha találkoztak, azok pedig mindennél többet értek ott, hol az ember több hullát látott, mint gyengédséget. Az egyik hideg decemberi napon János és Feri épp az egyik útépítő brigádban dolgozott, havat szórtak az egyik bekötőútra, amikor Pétya egyszer csak felbukkant a semmiből, és még milyen állapotban! A fiatalember zavarodott és zaklatott volt, majd elkezdett hadarni egy levélről, ekkor Jánosék már tudták, hogy baj van. Az örület és annak ennyire kézzelfogható ábrázolása az olvasót is hatalmába keríti, és akárcsak akkor János és Feri, mi is átérezzük ezt a hihetetlen mértékű elkeseredést. A mód, miképpen ez az anekdota szerepel a könyvben, rettentő nyomasztó, ahogy Pétya elkezd dadogni: *levelet kapta..., levelet küld..., kaptam egy csoma... got!* Mégis, az embert leginkább Pétya kifejezéstelen mosolya döfi szíven, valamint az, amiképp a többi rab kirekeszti, hogy már a tűzhöz sem engedik oda, elüldözik és megvetik, csak mert látják rajta az örület jeleit. János szavaival: „Nem tudom, miért irtóznak úgy az örültektől a magukat még épeszűeknek érzők? Itt olyan közel lehetett mindenki a megörüléshez, hogy félt tőle, mint a ragálytól? Ki tudja?”

Számomra ez az egész kilenc éves történet, minden szenvedéseivel együtt, mégis tud reményt adni, hogy még ennek a földi pokolnak is vége lett egyszer, vagy legalábbis a szerencsésebbek haza tudtak térni. A pályázat felhívásában az szerepelt, hogy próbáljuk meg átültetni ezeket a fájdalmas és rettenetes emlékeket egy sokkal fogyaszthatóbb, középiskolások nyelvén is érthető köntösbe, mivel ezek a történetek akárcsak sok minden más, nem kophatnak ki a társadalom kollektív tudatából, egyrészt az empátia felkeltése és az emlékeztetés céljából, másrészt sokkal inkább azért, hogy ezek az események ne hogy még egyszer megtörténhessenek. Én azon a véleményen vagyok, hogy egy ilyen naplót elolvasni nagyon érdekes, sokat tanul belőle az ember, nemcsak a történelemről és az ott történtekről, hanem önmagáról is: megbecsüli azt, amije van, ha leül az asztalhoz ebédelni és eszébe jut Rózsás János (vagy Ivan Gyenyiszovics), akkor az étel már is sokkal melegebbnek fog érződni. Elkezd körülnézni a világban és rájön, hogy mennyi mindent lehet tenni azért, hogy ezek a történetek ne hogy feledésbe merüljenek, a rémségek pedig sohasem ismétlődhessenek meg.

Ugyanakkor nem tartom könnyű olvasmánynak, sőt kifejezetten megviselt engem is, ahogy szerintem már sok más embert is, de ha nem lenne ennyire kíméletlenül nyers és felkavaró, akkor valójában nem is az igazságot közvetítené, hiszen ami a légerekben történt, minden volt, csak gyengéd és könnyed nem. Soraimat mégis egy alapvetően életigenlő idézettel zárnám, mert, ha János a GULAG-ban eltöltött kilenc év után meg tudott maradni ilyennek, akkor én miért ne tudnék négy oldalnyi szöveg végén?

„Itthon voltam, igazán itthon! Még napokig nem tudtam elhinni. Minden percben attól féltem, hogy egyszer csak felébredek és kiderül, álom volt az egész. Pedig nem volt álom, hanem valóság – egy valósággá vált álom.”

Rózsás János: *Keserű ifjúság*, Szabad Tér Kiadó, Bp., 1989.

Vas Ádám

Budapest I. Kerületi Toldy Ferenc Gimnázium

10. évfolyam, 4. b osztály

2019